

81. fejezet

Ifjúsági és gyermekirodalom

A reformkori kezdetek után a 19. század második felében, majd a 20. században gazdagon bontakozott ki a magyar ifjúsági és gyermekirodalom. E kibontakozásnak létrejöttek a társadalmi-művelődési feltételei és nyomdatechnikai, kiadói háttere is. Az iskolaügy fejlődésével, különösen a tankötelezettség bevezetésével s egyben a középfokú oktatás kiszélesedésével lényegesen megnőtt az olvasni tudó és ténylegesen olvasó tanulók, fiatalok száma. A korszerű nyomdatechnikán alapuló polgári könyvkiadás viszonylag olcsón és tömegesen, nagy példányszámban juttatta el hozzájuk az ifjúsági kiadványokat, sajtótermékeket, amelyekkel szerzőik a fiatal olvasókat szórakoztatva akarták nevelni és tanítani.

Kezdetben széles körben terjedtek el a moralizáló jellegű, németből - gyakran gyengén - fordított irodalmi termékek, majd megjelentek magyarul a különböző híres külföldi ifjúsági regények, illetve felnőtt regények átdolgozásai az ifjúság számára (pl. Verne Gyula fantasztikus és May Károly kalandos regényei, Cooper indián-történetei, Mark Twaintól a **Koldus és királyfi** és a **Tom Sawyer kalandjai**, Swifttől a **Gulliver**, Defoe **Robinsonja**, Cervantes műve, a **Don Quijote** vagy **Andersen meséi**). Ezzel párhuzamosan fejlődött ki az eredeti magyar ifjúsági irodalom, az első időben főként különböző mesegyűjtemények közreadása révén. Arany László (1844-1898) **Eredeti népmesék** című gyűjteménye (1862), Benedek Elek (1859-1929) **Székely Tündérország** című mesegyűjteménye (1885) s egyik legjelentősebb alkotása, a **Magyar mese- és mondavilág** (1894-1896) 5 kötetben, amely több mint félmillió példányban jelent meg és terjedt el, s nagy hatással volt az ifjúság hazafias érzésének és népi- erkölcsi szemléletének alakítására.

A mesegyűjtemények és a fordított, átdolgozott kiadványok mellett megjelentek kifejezetten a fiatalok számára írt eredeti önálló írói művek is, s e téren is Benedek Eleknek van úttörő érdeme. Mint képviselő felszólalt az országgyűlésben a silány ifjúsági irodalom ellen, majd maga mutatott jó példát, amely követőkre is talált. Leányregényeiben (**Katalin**, 1897; **Uzoni Margit**, 1901; **Mária**, 1928 stb.) realista módon ábrázolta az életet; ifjúsági regényei (**Édes kicsi gazdám**, 1903; **A félkezű óriás**, 1912 stb.) a haza és a szülőföld szeretetére nevelnek. Ismeretterjesztő műveket is írt az ifjúság számára a magyarság történetéről, nagy politikusaink, íróink, költőink életéről és tevékenységéről. (**A magyar nép múltja és jelene** 1897; **Hazánk története**, 1904; **Nagy magyarok** élete (13 kötet, 1905-1910).

Követői közé tartozott Pósa Lajos (1850-1914), aki szerkesztői tevékenységével (**Az Én Újságom** 1889-1914) és gyermekverseivel mint a gyermekek poétája járult hozzá az eredeti magyar gyermekirodalom fellendítéséhez. (**P. L. költeményei**, 1883). - Gaál Mózes (1863-1936) a századforduló ifjúsági irodalmának egyik legtermékenyebb és legnépszerűbb művelője. Szinte az egész magyar történelmi múltat feldolgozta az ifjúság számára (**Magyar nők**, 1897; **Hún és magyar mondák**, 1900; **Magyar hősök és királyok**, 1900-1901) - Sebők Zsigmond (1861-1916) másik úttörő személyisége az ifjúsági irodalomnak. Az emberi tulajdonságokkal rendelkező és emberi ruhát öltő Mackó úrról és Dörmögő Dömötörről szóló könyvei a korai hazai ifjúsági irodalom klasszikus alkotásai (**Mackó úr első utazásai**, 1902; **Dörmögő Dömötör az országban**, 1912. stb.).

A fiatalok szívesen olvasták klasszikus, jeles szerzőink (Petőfi, Arany, Gárdonyi, Jókai, Mikszáth, Móra, Móricz, Rákosi Viktor, Tamási Áron, Tömörkény István stb.) felnőtteknek írt számos alkotását, de e szerzők művei közül kerültek ki a magyar ifjúsági irodalom igazán színvonalas, klasszikus, nemegyszer világirodalmi szintű termékei is. Jókai Mórtól (1825-1904) **A nagyenyedi két fűzfa** (1853) és a **Sárga rózsa** (1893); Mikszáth Kálmántól (1847-1910) **A két koldusdiák** (1885) és **A beszélő köntös** (1899); Gárdonyi Gézától az **Egri csillagok** (1901); Rákosi Viktortól (1860-1923) **A korhadtt fakeresztek** (1899) és az

Elnémult harangok (1903); Molnár Ferenctől (1878-1952) a világirodalom egyik legjelentékenyebb ifjúsági regénye, klasszikusa, **A Pál utcai fiúk**, (1907); Móricz Zsigmondtól (1879-1942) a **Légy jó mindhalálig** (1921) stb. Jónéhány később, 1945 után kibontakozó ifjúsági írók is már a két világháború között megindult a pályán: Fekete István, Ignác Rózsa, Palotai Boris és mások.

82. fejezet Ifjúsági és gyermeksjtó

Az ifjúsági és gyermekirodalom rövidebb termékei (versek, elbeszélések stb.) rendszerint az ifjúsági sajtótermékek hasábjain láttak először napvilágot, de számos hosszabb írás (pl. regény) is itt jelent meg részletekben, folytatásokban, s csak később önállóan, könyvformában. E folyóiratok, lapok állandó, folyamatos és rendszeres kapcsolatot létesítettek a szerzők, illetve műveik és a fiatal olvasók, a közönség között. Szerkesztőik - akik közt ott vannak az ifjúsági irodalom jeles alkotói és más tudós személyiségek is - feltétlen érdeme, hogy ezt az állandó kapcsolatot kialakítva és ápolva eleven irodalmi életet teremtettek az ifjúsági irodalom művelőinek, olvasóinak részvételével.

Hamarosan a szabadságharc bukása után, 1851-ben szerkesztette "az utolsó magyar polihisztor", Brassai Sámuel (1800-1897) a **Fiatalság Barátja** című ifjúsági folyóiratot. **Magyar Gyermekebarát** címen 1865 és 1867 közt Heckenast Gusztáv kiadó adott közre lapot. A korabeli ifjúsági sajtótermékek közül jelentékeny szerepe volt az Ágai Adolf (1836-1916) által Porzó néven 1871-től szerkesztett **Kis Lapnak**, s a Kürthy Emil (1848-1920) jeles ifjúsági író szerkesztette **Magyar Ifjúságnak** (1884-1887) és **Kis Világnak** (1892-1899).

Mint lapkiadó és szerkesztő is kiemelkedő tevékenységet folytatott Benedek Elek (1859-1929). Pósa Lajossal együtt indította 1889-ben az első irodalmi értékű, hazafias szemléletű és rendkívül széles körben elterjedt gyermeklapot, **Az Én Újságomat**, amely 1905-ig fennállt. A lap egyik legkiemelkedőbb és legtermékenyebb munkatársa volt Móra Ferenc (1879-1934), aki szinte minden más magyar írónál kiterjedtebb ifjúsági irodalmi tevékenységet fejtett ki; e lapban 1905 és 1922 közt 1000-nél több írása jelent meg. Benedek Elek a **Jó Pajtás** című színvonalas, esztétikai és etikai tekintetben egyaránt nevelő hatású lapot Sebők Zsigmonddal (1861-1916) együtt alapította és szerkesztette 1909 és 1916 között. Benedek 1922-ben Magyarországról Erdélybe (Kisbaconba) hazatérve is folytatja a lapszerkesztést, sőt ekkor adja közre főszerkesztőként haláláig a két világháború közti időszak legszínvonalasabb és mind Erdélyben, mind Magyarországon igen népszerű ifjúsági folyóiratát, a **Cimborát** (1922-1929). E lap jelentékenyen hozzájárult az önálló erdélyi irodalom megteremtéséhez, és az olvasóközönség megszervezéséhez. Munkatársai közé tartoztak a korabeli erdélyi irodalom legjobbjai, de magyarországi szerzők is. Ismeretterjesztő rovatával és a szerkesztői levelezéssel kiegészítette az iskolai oktatást, tehát fontos pedagógiai feladatot is teljesített.

A különböző felekezetek, egyesületek és egyéb szervezetek ugyancsak adtak ki ifjúsági lapokat a két világháború között. A református diákok 1921-ben alakult Soli Deo Gloria mozgalomának orgánuma volt az **Új Magyarorság** (1932-1934), amely a magyar társadalom, a magyar parasztság időszerű problémáival is foglalkozott. Munkatársai közé olyan személyek tartoztak, mint pl. Darvas József, Szabó Pál, Áprily Lajos, Jékely Zoltán és Fülep Lajos. A református középiskolások számára jelent meg elsősorban 1932 és 1935 közt a **Mi Utunk** című havilap, amely több akkor induló diákíró munkáit is közölte (pl. Devecseri Gáborét, Jékely Zoltánét, Csorba Győzőét, Nemes Nagy Ágnesét és Szabó Magdát).

Katolikus szellemiségű, de felekezetiileg, világnézetiileg elfogulatlan és országszerte szinte a

legnépszerűbb és legelterjedtebb, kitűnő ismeretterjesztő és nevelő célzatú ifjúsági lap volt a Zászlónk. 1904-ben indult; 1919 és 1931 között Sík Sándor (1889-1963) szerkesztette. Népszerűségben és olvasottságban vetekedett vele a talán legdemokratikusabb ifjúsági mozgalom, a cserkészlet magyarországi szervezetének, a Magyar Cserkészszövetségnek a lapja, a Magyar Cserkész (1921-1948).